

Stockholm,
2024-10-11

Remissvar: En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga – SOU 2024:30

SOS Barnbyar

SOS Barnbyar är en global federation verksam i 137 länder där alla medlemmar arbetar för alla barns rätt till en trygg uppväxt. Vi påverkar myndigheter och beslutsfattare samt arbetar preventivt för att stärka familjer – och vi finns där om det värsta redan har hänt.

SOS Barnbyars Ungdomsråd

SOS Barnbyars Ungdomsråd består av unga individer i åldern 16 till 25 som är eller har varit inskrivna i vårt ungdomsprogram och som vill vara med och påverka, både i organisationens egen verksamhet, men även i frågor som rör målgruppen i stort i samhället. Flera av ungdomarna har erfarenhet av att ha varit placerade i samhällsvård.

SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker till kring hur Sverige jobbar med att stoppa brott bland barn och unga idag samt vad som borde göras annorlunda

Förebyggande åtgärder

Det är väldigt mycket fokus på kortsiktiga lösningar – så som högre straff och fler poliser – det är inte en långvarig lösning. Vi tycker att det borde finnas något som håller i längden och det finns bevis på att högre straff inte gör det. Det är viktigt att fånga upp barn som riskerar att dras in i kriminella nätverk så tidigt som möjligt – exempelvis genom skolan och prata med dem om riskerna med ett sådant beteende och vägval. Vuxna måste genomföra åtgärder som gör att barnen vill gå TILL skolan, inte FRÅN skolan. Vi har redan barn som är involverade i kriminalitet. Vi måste stötta de barn som ännu inte gått dit, men som kanske är i riskzonen för det. Det kostar staten så mycket mindre att jobba preventivt och stötta förebyggande, i jämförelse med när barn och unga blir kriminella. Om det hade funnits bra stöd, skolor och fritidsaktiviteter, så hade vi aldrig hamnat i den situationen vi är i nu. Förebyggande insatser är det viktigaste, för om man väl har kommit in på en kriminell bana är det väldigt svårt att ta sig ut.

Mer stöd till föräldrar

Ungdomsrådet tycker att det behövs mer stöd till föräldrar som är i utsatthet. Vi måste tänka på hela familjen, inte bara på barnet.

Fritidsaktiviteter och minskat utanförskap

Det behövs mer fokus på det sociala och fritidsaktiviteter – barn i utsatta områden har ingenting att göra. Det finns mycket utanförskap i samhället idag. Vi behöver ändra segregationen och se till att människor kommer in i samhället. Det måste finnas gratis aktiviteter för barnen att göra som kanske kommer ifrån en familj som inte har råd att ha sina barn i fritidsaktiviteter. Inte stänga ner fritidsgårdar eller andra sammanhang där barn kan ha aktiviteter.

Bra förebilder och säkra miljöer för barn och unga att växa upp i

Barn behöver trygga och bra förebilder. En person sa en gång '*barn gör inte som vi säger, utan som vi gör*'. Barnen ska inte se upp till kriminella. Samhället behöver öka barnens tillit till vuxna och det behövs fler bra vuxna förebilder för barn att se upp till. Barn behöver även säkra och trygga miljöer att växa upp i. Samhället måste lägga mycket fokus och energi på dessa barn – bra lärare, med bra kunskap, i en bra miljö. Barn och unga som mår bra, har kompisar, trygga vuxna och platser att umgås på fritiden kommer inte gå med i kriminella nätverk. Ingen kriminell vill vara kriminell från början.

Vuxna måste lyssna på barn!

Vi tror att barns aggressiva beteenden kommer från att barnens röster inte blir hörda. Vuxna ger inte den uppmärksamhet, mat och andra saker som barnet behöver för att må bra. Kriminella nätverk utnyttjar barn och unga som är i utsatta situationer. Att vuxna lyssnar på barnen utan att utnyttja eller tycka synd om barnen – att lyssna på barnen på riktigt – är därför väldigt viktigt. Det är viktigt att fokusera och lägga energi på specifika områden där man tror att det finns barn som riskerar att bli kriminella. Samtidigt hamnar dessa barn utanför när ingen lyssnar på dem. Vi är alla människor och vi kan alla göra misstag. Barn har så mycket energi, och om man inte får möjligheten att lägga den energin på bra saker, så lägger de kanske den på dåliga saker. Vuxna behöver anpassa stödet till barnet efter barnet.

SOS Barnbyars Ungdomsråd önskar framföra följande kring utredningens förslag

Förslaget om att en nationell statlig myndighet mot ungdomskriminalitet (MUK)

Ungdomsrådet tycker att det är för mycket kontroll. Vi upplever att det liknar hur man straffar unga idag, exempelvis genom placering på SiS. Vi tror inte att det kommer vara bra att göra sådana här saker med tvång, utan vi tror det är viktigt att det görs på ett omtänksamt sätt. Att till exempel hota med att polisen kommer att komma gör inte saken bättre – utan minskar i stället tilliten till vuxna och då drar barn sig undan. Vi tycker att det känns som att utredningen fokuserar mycket på problemet, men inte så mycket på orsaken till problemet. Ungdomsrådet tror att det behövs mer stöd till föräldrarna till barn som är eller riskerar att hamna i kriminalitet. Vuxna behöver samarbeta med barnen och förstå vad som händer inne i barnet – lyssna på barnet för att förstå dem. Det finns för mycket krav på barn idag som inte alls tar hänsyn till barnets behov, förmåga och

önskan. Många barn har också press och höga krav på sig hemifrån. Det blir till slut barnet som ska uppfylla kraven helt själv. Vi tror att det finns en risk att barn känner sig ensamma då och upplever att ingen vill ha dem och att det kan leda till att barn blir kriminella. Samhället måste hjälpa och stötta barn. Det är viktigt att ge beröm till barn och låta dem veta när det går bra. Visa barn att det som är på insidan är det viktigaste.

Ungdomsrådet tycker att barn behöver mer samtalsstöd – någon vuxen att prata med om sina känslor. Det är jättesvårt att växa upp med känslor, om man inte har lärt sig att prata om och ta sig igenom dem. Det är viktigt att förklara för barnen att det är okej att känna sig osäker och att de känslorna går att förbättra. Det finns många barn som har depression och ångest och inte vet hur de ska hantera de känslorna. Mer resurser behövs till lärare för att de ska kunna stötta barnen bättre med deras känslor, fånga upp barn som far illa och referera till rätt typ av stöd.

Målgrupp

Ungdomsrådet ser en risk för att barn och unga stämplas som kriminella genom förslaget med MUKs verksamhet, vilket kan leda till att barnet tappar hoppet. Barnet kommer då tro att det inte spelar någon roll om man gör något kriminellt. Bara en sådan liten stämpel kan förstöra så mycket. Om ett barn är i risk, så kan en sådan stämpel göra att barnet faktiskt gör något kriminellt. Ungdomsrådet tror att förslaget riskerar att öka kriminalitet bland unga.

Ungdomsrådet tycker att utredningen pratar mycket om hur samhället ska kontrollera barn och ungdomar. Barn och unga vill inte bli kontrollerade. Barn måste få vara barn! Det är viktigt att ge barn motivation till att lämna kriminalitet, inte hota barn med att polisen kan komma efter dem. Man hotar inte vuxna människor med sådant, varför ska vi hota barn med det? Om man målar upp barn som monster så kommer dem att bli det.

Vad skulle ni vilja framföra till politiker som fattar beslut kring ungdomskriminalitet?

Barn och unga som är kriminella organiseras ofta av vuxna, det är det som är det viktigaste att jobba med och det måste politiker tänka på.

Det är mycket yngre barn som blir rekryterade nu. Det pratas i tidig ålder hur coolt det är att vara medlem i ett kriminellt gäng. Det är läskigt!

Utredningen har inte prioriterat att lyssna på barn och unga. Det är barn och unga som kommer att påverkas av besluten som vuxna tar. Låt barnen prata och lyssna på dem. Föräldrar måste också lyssna mer på barnen. Stöden som finns idag fokuserar inte på barnet OCH föräldrarna. Det måste finnas något som stöttar båda.

Barn och unga behöver bra förebilder och säkra miljöer att växa upp i. Satsa på det!

SOS barnbyars ställningstagande

SOS Barnbyar avstyrker utredningens förslag om att en nationell statlig myndighet mot ungdomskriminalitet (MUK), ska införas. Utredningens förslag avstyrkes i dess helhet.

SOS Barnbyars övergripande synpunkter

SOS Barnbyar har beretts möjligheten att inkomma med ett remissvar på rubricerat betänkande, *En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30)*. Vårt remissvar avgränsas till att omfatta övergripande synpunkter på förslagen som vi bedömer vara särskilt betydelsefulla för vår målgrupp samt utifrån ett samlat barnrättsperspektiv.

SOS Barnbyar anser övergripande att utredningens förslag brister i centrala delar samt saknar ett ändamålsenligt och proportionerligt tillvägagångssätt för att komma till rätta med problematiken. De främsta skälen till vårt avstyrkande är att förslaget saknar en fullständig och genomgripande barnkonsekvensanalys samt riskerar att leda till stigmatisering av barn och unga. Dessutom brister förslaget i att följa principen om barnets bästa enligt Barnkonventionen. Vi befärar även att förslaget inte förväntas ge tillräckliga brottsförebyggande effekter för målgruppen och riskerar att öka byråkratisering, parallella processer, dubbelarbete och skapa oklarhet kring ansvarsfördelning.

SOS Barnbyar anser att det är avgörande att involvera barn och unga i utformningen av insatser som påverkar deras liv. Deras röster och erfarenheter måste tas i beaktande för att skapa stödinsatser som är både relevanta samt effektiva för deras behov. SOS Barnbyar är följaktligen särskilt kritiska till att utredningen inte har inhämtat synpunkter samt erfarenheter direkt från barn och unga, trots att det framgår av utredningens direktiv – *Dir.2022:16* – att så skulle göras. Eftersom aktuell fråga är en fråga som direkt berör samt omfattar barn och unga, så anser vi att utredningens misslyckande med att tillvarata deras erfarenheter och kompetens i sig är grund nog för vårt avstyrkande. I nämnda hänseende vill vi därför hänvisa till de synpunkter som vårt Ungdomsråd framlagt ovan.

SOS Barnbyar delar emellertid utredningens problembild kring allvarsgraden av situation vi nu befinner oss i, med ökad gängkriminalitet och en allt yngre målgrupp som rekryteras in i gängmiljö. Vi konstaterar att kriminella gäng hela tiden utvecklar nya sätt att rekrytera och påverka unga. I områden med ökad brottslighet, våld, och drogförsäljning finns ett behov av nya verktyg för att tillgodose socialtjänstens möjlighet att effektivt hantera dessa sociala utmaningar, där barn och unga riskerar att fara illa. Så långt delar vi utredningens problembild, men oaktat samsynen ovan vill vi framföra följande:

I och med utredningens fokus på brottsförebyggandet åtgärder för barn och unga, samt givet den aktuella svenska kontexten, så anser vi att det är av vikt att inledningsvis understryka följande. Aktuell utredning måste primärt bedömas utifrån förslagets möjlighet att stärka skyddet för barn och unga samt möjliggörandet av att skydda och stärka barns rättigheter. Sagda ska gälla alla barn och unga, oberoende deras ursprung, bostadsort, familjekonstellation eller grund för vistelse i Sverige. Därtill understryks att skyddet för barn och ungas rättigheter i synnerhet måste stärkas för barn och unga i riskmiljöer, vilket givetvis inkluderar unga lagöverträdare. Vi behöver omvärdera perspektivet på unga i kriminella miljöer, se dem som offer snarare än förövare, och sätta in förebyggande åtgärder baserade på forskning och barnrättsprinciper för att skydda och stödja dem. I den delen sker en dehumanisering av barn som befinner sig i kriminella miljöer och SOS Barnbyar uttrycker en oro över den snedvridna debatten som fokuserar på att straffa barn hårdare framför att skydda dem, vilket riskerar att isolera dem från samhället. Fokus bör ligga på tidiga främjande och förebyggande åtgärder samt att möta alla barn med ett barnrättsperspektiv, både på individnivå och samhällsnivå. Slutligen poängteras vikten av

att Barnkonventionen efterlevs och tillämpas i sin helhet samt att rekommendationerna från FN:s Barnrättskommitté respekteras för att hantera de utmaningar som uppstår med ungdomsbrott och kriminella gäng.

Utredningens förslag

Målgrupp

SOS Barnbyar anser att definitionen av målgruppen, dvs. *barn och unga under 18 år som riskerar att begå brott av allvarligt slag*, är alltför vag och bred samt att det inte är tillräckligt klarlagt hur målgruppen ska identifieras. Därutöver ser vi allvarsamt på avsaknaden av en nedre åldersgräns. SOS Barnbyar uttrycker oro över att bedömningar ska vara framåtsyftande, vilket riskerar att bli rättsosäkert. Det är förenat med svårigheter att med säkerhet avgöra vilka barn som faktiskt riskerar en allvarlig kriminell utveckling innan ett brott begås, och de föreslagna åtgärderna kan därför bli felriktade. Ytterligare minskas förutsägbarheten markant och SOS Barnbyar ser även i förlängningen att stigmatiseringen kan öka risken för fortsatt eller förvärrad brottslighet. Att identifiera och rikta åtgärder mot den specifika gruppen barn som *”riskerar att begå brott av allvarligt slag”* kan leda till potentiell diskriminering. Risken finns att barn etiketteras och stämplas i ett tidigt skede, vilket kan påverka deras självbild, hela identitet och möjligheter till framtida integration i samhället. Därutöver ser vi problematiskt på hemvistkravet, som innebär att de barn som saknar hemvist i Sverige inte har rätt att hänvisas till MUK, då Barnkonventionen fastställer att alla barn i Sverige ska ha samma rättigheter oaktat sin hemvist samt att det strider mot barns rätt till icke-diskriminering. Artikel 2 i barnkonventionen understryker att alla barn ska skyddas mot diskriminering. Att selektivt identifiera barn baserat på deras hemvist, beteende, levnadsförhållanden, eller eventuella kontakter med kriminella miljöer kan leda till förutfattade meningar och marginalisering, snarare än att hjälpa dem. Dessutom kan barn som redan är i utsatta situationer – exempelvis från socioekonomiskt eftersatta områden – löpa större risk att hamna i denna kategori, vilket förstärker deras utanförskap.

Risk för underminering av socialtjänstens arbete, parallella system och otydlighet

SOS Barnbyar ser risker med att utredningens förslag kommer att leda till dubbelreglering och parallella processer i flera led. Av just nämnda anledning vore det mer ändamålsenligt samt kostnadseffektivt att rikta resurser och kraft på att stärka befintliga system, snarare än att inrätta en ny myndighet som ska överta delar av ansvarskedjan. Resurser borde kanaliseras till att stärka socialtjänsten samt ge förutsättningar för socialtjänsten att utföra sitt arbete i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet. Vi ser även risker med att förslagen skapar dubbelarbete samt undergräver socialtjänstens roll. SOS Barnbyar anser att den föreslagna ordningen skulle medföra en komplex juridisk process med många involverade myndigheter, vilket sannolikt leder till mer byråkrati och en otydlig ansvarsfördelning.

SOS Barnbyars uppfattning är att den föreslagna processen i nämnden samt nämndens konstellation kan upplevas snarlikt en domstol, och de åtgärder som föreslås kunna ges i handlingsplanen från MUK kan uppfattas som ett straff. Just sagda medför en otydlighet mellan straffrättsliga påföljder och sociala insatser. I synnerhet sett utifrån ett barns perspektiv. I vart fall skulle det kunna innebära en stor risk för sammanblandning mellan

straffsystemet och sociala insatser – vilket riskerar att minska tilliten till myndigheter samt omintetgöra de preventiva effekterna som sociala insatser syftar till att ha. Att öka tilliten till socialtjänsten är en förutsättning för att socialtjänsten ska vara ett relevant alternativ för människor som vill ha stöd och hjälp med sina sociala problem. I de fall hjälpbehövande ser socialtjänsten som ett hot, i stället för en möjlighet, kommer tilliten aldrig kunna skapas och i det tillitsbyggande arbetet är det fundamentalt att särskilja straff från social hjälp. Följdeflekterna för den aktuella gruppen barn kan bli fatala, något som utredningen inte i tillräcklig grad har beaktat. Erfarenheter från Danmark visar dessutom att barn och föräldrar har uppfattat insatserna som straffrättsliga.

Slutligen saknas ett mer utförligt resonemang kring hur andra lagförslag, exempelvis den nya socialtjänstlagen, satsningar och pågående utredningar korresponderar och förhåller sig till det aktuella förslaget. Den nya kommande socialtjänstlagen, med ett tydligt förebyggande perspektiv, skulle kunna möjliggöra ett mer proaktivt och individanpassat arbete samt förutsättningar att arbeta förebyggande på flera olika nivåer och i samverkan med olika aktörer runt det specifika barnet – med rätt prioritering och tillräckliga resurser.

Rättsosäkert och inskränkningar i barnets rättigheter

SOS Barnbyar anser att det är otydligt hur rättssäkerheten för barn och unga ska säkerställas i den föreslagna ordningen. Beslut om åtgärder kan fattas utan samtycke, vilket väcker frågor om hur barnets rättigheter skyddas och om det finns tillräckliga möjligheter att överklaga eller ompröva beslut som uppfattas som orättvisa. Artikel 40 i Barnkonventionen föreskriver att barn som misstänks för eller anklagas för brott ska behandlas på ett sätt som är förenligt med deras värdighet och integritet. Det inkluderar rätt till en rättvis rättegång och till att få sitt fall prövat. Det är viktigt att den föreslagna nämnden inte blir en parallell till rättsväsendet, utan att ha de garantier som vårt befintliga rättssystem erbjuder.

Att potentiellt väldigt unga barn, utan krav på brottsmisstanke, skulle kunna åläggas insatser och krav som i viss mån överensstämmer med vad som kan föreskrivas barn som dömts för brott, öppnar inte bara risken för dubbelbestraffning, utan även en tänkbar sänkning av straffmyndighetsåldern, något som strider mot barnrättskommitténs senaste rekommendationer. SOS Barnbyar noterar att förslaget fokuserar mer på samhällsskydd och kontroll än på barnets bästa och rätt till delaktighet, vilket är centrala principer i Barnkonventionen. Även om det nämns att barn och unga ska få yttra sig och delta i möten, ser vi en risk för att deras åsikter inte tillmäts tillräcklig vikt. Med beaktande av nämnda, samt då det saknas en ingående barnkonsekvensanalys och ett genomgående barnrättsperspektiv, så är vår bedömning att förslaget inte är förenligt med barnets bästa.

SOS Barnbyar ser även bekymmersamt på användningen av begreppet 'unga' i stället för 'barn' i betänkandet. Vi menar att det är problematiskt att inte benämna barn som barn, särskilt i juridiska sammanhang, då det kan ge intrycket att vissa barn förlorar sina barnspecifika rättigheter om de involveras i brottslighet.

Förslagets möjlighet att ha brottsförebyggande effekter

SOS Barnbyar arbetar för att alla barn ska ha rätt till en trygg uppväxt. Genom vår erfarenhet, både på nationell och internationell nivå, är det tydligt att tidiga preventiva

insatser ger bäst resultat för barn och ungas långsiktiga välmående. Tidiga insatser behöver vara välförankrade i aktuell forskning samt inriktade på trygga uppväxtvillkor och grunda sig på en barnkonsekvensanalys. Likt vårt Ungdomsråd understrukt ovan är det således av största vikt att förebyggande insatser prioriteras. SOS Barnbyar anser att det brottsförebyggande arbetet bör utgå från att stärka skyddsfaktorer och minska riskfaktorer för barn och ungdomar. En av de starkaste skyddsfaktorerna för att undvika framtida kriminalitet är ett gott föräldraskap och trygga vuxna runt barnet. I likhet med vårt Ungdomsråd anser vi att tidiga stödinsatser till föräldrar är en viktig faktor i det brottsförebyggande arbetet och behöver utökas samt förbättras.

Ytterligare en potentiell skyddsfaktor för barn och unga är en fungerande skolgång. Omvänt är således skolfrånvaro en riskfaktor och bör vara en viktig markör för vuxna kring barnet, då skofrånvaron starkt kan kopplas till förekomst av riskbeteenden och utsatthet. Kärnan i det brottsförebyggande arbetet bör således ligga på att stärka insatser på lokal nivå genom samverkan mellan olika aktörer som skola, socialtjänst och vård, samt genom att förstärka stödet till föräldrar. Vår uppfattning är att införandet av MUK potentiellt är skadlig för de brottsförebyggande insatser som redan pågår på lokal nivå. SOS Barnbyar betonar att verklig brottsprevention börjar tidigt i barnets liv och i deras närmiljö. Genom att stötta familjer och skapa stabila skyddsfaktorer kan risken för att barn dras in i kriminalitet minskas. SOS Barnbyar framhåller att de system och metoder som redan existerar, som mödra- och barnhälsovård samt skolans uppföljning av närvaro, är viktiga verktyg för att upptäcka problem tidigt.

Förslaget misslyckas med att definiera vad som utgör tidiga och förebyggande insatser, och betonar i stället repressiva åtgärder. Forskning visar att breda, frivilliga insatser på samhällsnivå är mer effektiva för att förebygga brott. Vi vill således påpeka vikten av att tydligt definiera vad som menas med preventiva åtgärder i kontexten av ungdomskriminalitet. I vår bedömning riskerar de föreslagna åtgärderna att bli mer reaktiva än preventiva. Effektiva preventiva insatser bör syfta till att förhindra att problem uppstår genom tidiga interventioner som adresserar de grundläggande orsakerna till kriminalitet. Det handlar inte enbart om att identifiera och kontrollera barn och unga som bedöms som potentiella brottslingar, utan snarare om att erbjuda det stöd och de resurser som krävs för att främja deras välbefinnande och utveckling.

Sammantaget ser vi en allvarlig brist på evidens i utredningens förslag. Det saknas konkreta data och forskning som stödjer de antaganden som görs om att dessa åtgärder skulle ha en positiv inverkan på att förebygga kriminalitet. Ytterligare har det hittills varit svårt att dra några tydliga slutsatser om ungdomskriminalitetsnämndernas brottsförebyggande effekt utifrån den danska ordningen.

Sammanfattningsvis

I samstämmighet med vad SOS Barnbyars Ungdomsråd framfört ovan, understryker vi att barn behöver bli sedda och bekräftade. De behöver förebilder att se upp till, trygga platser att vistas på och ett samhälle som tror på dem. Många barn och unga har drivits till samhällets yttersta gräns, till parallellsamhällen, där allmänhetens förväntningar på dem riskerar att bli självuppfyllande profetior. Aktuellt betänkande innehåller visserligen vissa positiva ambitioner om att förebygga ungdomsbrottslighet och skapa samverkan mellan olika aktörer, men ur ett barnrättsperspektiv är förslaget problematiskt på flera punkter. Det

riskerar att åsidosätta barnets bästa, stigmatisera och diskriminera vissa barn, samt kränka barns integritet och rättigheter Därutöver liknar ordningen i allt för hög grad ett straffrättsligt system. Att fokusera på kontroll och tvångsåtgärder snarare än individuellt anpassade stödinsatser riskerar att förvärra situationen för de barn och unga som redan befinner sig i en sårbar situation.

SOS Barnbyar bedömning är sammantaget att underlaget som utredningen presenterar inte är i närheten av tillräckligt för att motivera att ett liknande system ska införas i Sverige.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Linnea Baksås Martinsson.

Anna Ernestam

Generalsekreterare, SOS Barnbyar